

Nr 483

Av herr **Håstad**, *angående skyndsamma åtgärder i syfte att åstadkomma klargörande normer för vad offentliga tjänstemän har att iaktta i sina förbindelser i tjänsten och privat med leverantörer och andra företag.*

De mutaffärer, som nu äro föremål för rättslig prövning i Sundsvall, liksom andra affärer som tidigare avdömts av domstol — främst härvan i Skänninge — eller som just nu sysselsätter pressen måste tilldra sig uppmärksamhet från skilda synpunkter.

Här skall inte någon ställning tas till den rättsliga sidan i de aktuella målen. Med hänsyn till domen i skänningemålet, kan man dock å ena sidan fråga sig om lagstiftningen mot korruption helt överensstämmer med det allmänna rättsmedvetandets krav. Å andra sidan synes det som om åtskilliga av de affärer, som uppdragats i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vore av jämförelsevis mindre betydande omfattning, hur klandervärda de privata mellanhavandena mellan de statliga befattningshavarna och leverantören än äro. En viss varsamhet med slutomdömet över de i Sundsvall aktuella målen är därför tills vidare påkallad.

Sundsvallsmålen visa emellertid en sak: att uppfattningarna om gränsen för det tillåtna å ena sidan och det otillbörliga eller brottsliga å andra sidan varit synnerligen oklara just hos dem, som innehaft tjänster inom det statliga verket. Denna gräns synes för många ha varit flytande.

Den statliga administrationen har ej längre huvudsakligen inskränkts till förvaltning i gammal mening utan i stor utsträckning utvidgats till att bli affärsdrivande med en mångfald av nya kontakter mellan förvaltningen och enskilda företag. Vad som ansetts tillåtet inom den enskilda företagsamheten, med de speciella konkurrensbetingelser varunder denna traditionellt arbetar eller som där betraktats blott som en naturlig »vänlighet» av leverantörer gentemot kanske mångåriga kunder, har härvid uppenbarligen spritt sig till vissa statliga befattningshavare, ibland säkerligen utan att vederbörande som mottagit gåvor eller förmåner i verkligheten till följd av dessa favoriserat givaren. På så sätt ha emellertid uppfattningarna om gränslinjen mellan det tillbörliga och det förkastliga suddats till. Detta må förklara till en del de förhållanden, som nu uppdragats och dragits inför domstol. Det behöver inte särskilt framhållas att det fria näringslivet självt i sitt eget intresse bekämpat alla verkligt korruptiva tendenser.

Intet har likväl enligt min mening inträffat, som kan motivera att de traditionella stränga kraven på de statliga befattningshavarnas omutlighet

få uppluckras. Tvärtom måste det hävdas, att den statliga förvaltningens expansion gör fordran på statstjänstemännens absoluta integritet än starkare. Och vad som gäller den statliga förvaltningen i gammal bemärkelse måste också äga hel och full giltighet för de statliga bolagen. Självfallet måste samma stränga krav hävdas också för kommunalförvaltningen. Den gamla slitna frasen om att Caesars hustru ej får misstänkas måste vara en ofrånkomlig norm för de offentliga tjänstemännen. Allmänheten skall med fog kunna hysa odelat förtroende för deras oberoende av obehöriga enskilda intressen.

I en interpellationsdebatt våren 1956 i andra kammaren uttalade jag att de avslöjade affärerna visade behovet av ett bättre klagorörelse av vad som de offentliga tjänstemännen vore berättigade och förbjudna att göra eller tillåta sig i deras förhållande till allmänheten och framför allt till dem, av vilka de å samhällets vägnar ha att upphandla. Även i Sverige vore det nu säkerligen nödvändigt, ansåg jag, att ta upp problemet av »standards of ethics» och utarbeta ett slags moralkodex för ämbetsmän. Vad som efteråt inträffat endast understryker ytterligare det angelägna häri. Såvitt jag har mig bekant har liknande önskemål framkommit från skilda håll utan att något egentligt hittills åtgjorts i saken.

I USA har idén om en sådan »etisk» normering för de offentliga tjänstemännen ofta varit under debatt. En »investigation» av stor omfattning anordnades i senaten 1951, och de många vittnesmålen och yttrandena då finnas in extenso återgivna i ett särskilt band av kongressprotokollen. Även om denna av senator Paul Douglas ledda undersökning inte synes ha lett till någon kodifiering, kom densamma dock att bli av utomordentligt stor betydelse för normbildningen på detta område. De principer som där uppställdes som önskliga eller ofrånkomliga av erfarna politiker, ämbetsmän och företagschefer, synes allmänt ha accepterats. De ha också varit grundläggande för kongressens handläggning av liknande spörsmål efteråt, och likaledes ha de respekterats av förvaltningen. Det bör betonas, att vederbörande myndigheter i USA i den mån korruption eller korruptiva tendenser avslöjas ofta gå fram med oerhörd stränghet. De mäktiga kongressutskotten vaka genom sina »investigations» ivrigt över förhållandena i förvaltningen, varvid alla vittnesmål tas på ed och stränga straff hota dem som göra sig skyldiga till mened eller »förakt» (contempt) för kongressen. Själv har jag åhört flera dylika utskottsundersökningar just om korruption eller andra former av otillbörligt uppträdande av förvaltningstjänstemän. Mottagandet av sådana presenter som kameror och liknande ledde i regel obönhörligt till omedelbart avsked. I vissa fall föreföllo kraven på integritet t. o. m. gå längre än i Sverige. Detta kan förklaras av att USA för några årtionden sedan hade att brottas med en utbredd korruption, som krävde hänsynslösa krafttag i de fall då man kunde leda brott i bevis.

Det bör tillfogas, att USA också ägnat stor uppmärksamhet åt problemet

om »conflict of interests» hos ämbetsmännen. Man har hållit mycket strängt på att ingen ämbetsman får ha intressen i eller ta någon form av uppdrag hos företag, med vilka han å tjänstens vägnar har att förhandla. Uraktlåtenheten att frigöra sig från de egna intressena i sin gamla revisionsfirma tvingade för något år sedan flygministern att avgå, och just nu pågår en liknande aktion från kongressens sida mot en hög befattningshavare i försvarsdepartementet, trots att denne uppenbarligen ej missbrukat sin ställning på grund av ett familjeintresse i en leverantörfirma. Det synes mig uppenbart att även frågan om intressekonflikter hos ämbetsmän är i stort behov av klarläggande utöver vad författningarna redan föreskriva om t. ex. skyldighet för ämbetsmän att söka tillstånd att motta uppdrag vid sidan av tjänsten.

Det kan inte gärna ifrågasättas att en enskild motionär skall kunna försöka dra upp riktlinjerna för den moralkodex, som enligt min mening är starkt av behovet påkallad. Här skall endast framhållas att en konsekvent stränghet i kraven på omutlighet dock ej behöver leda till obillighet eller till ett sådant ängsligt småtteri att de offentliga befattningshavarna tvingas att isolera sig från nödvändiga kontakter i tjänsten. En lunch för att dryfta gemensamma angelägenheter kan många gånger vara någonting naturligt, likaså om en gammal leverantör visar en tjänsteman, med vilken han har stått i mångårig förbindelse, en artighet på dennes födelsedag. Men förbjudas måste givetvis allt, som innebär en favör eller som försätter tjänstemannen i någon form av tacksamhetsskuld.

Det synes mig som om de offentliga befattningshavarna själva böra vara de som ha det största intresset av en klagörande normgivning. Därigenom få de ett skydd mot sådana påtryckningar, som uppenbarligen förekommit i sundsvallsaffärerna. Jag förutsätter att representanter för vederbörande personalorganisationer beredas tillfälle att medverka vid uppdragandet av dessa »standards of ethics», liksom att näringslivets organisationer också skola delta. Men det ligger i sakens natur att det är statsmakterna och därvid inte minst riksdagen, på vilken denna normgivning ytterst ankommer. Vid utredningen bör även gällande lagstiftning om bestickning överses.

Då jag finner det synnerligen angeläget att denna normgivning kommer till stånd så skyndsamt som möjligt — till äventyrs till en början i mera kortfattad och provisorisk form — hemställer jag,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj.:t hemställa om skyndsamma åtgärder i syfte att, eventuellt först i provisorisk form, åstadkomma klagörande normer (»standards of ethics») för vad offentliga tjänstemän ha att iaktta i sina förbindelser i tjänsten och privat med leverantörer och andra företag.

Stockholm den 26 januari 1957

Elis Håstad